

KOPIARK

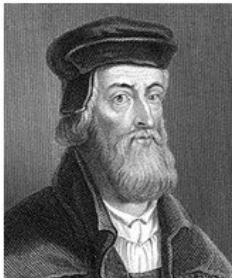
REFORMATION, RELIGIONSKRIGE OG PARLAMENTARISME

Reformationens begyndelse

Baggrund

- Tidens almene kritik af pavekirken: kirken er blevet et rige af denne verden, magtbegærlig
- Kritik af dens monopol som frelsesinstitution – i stedet individets personlige forhold til Gud udenom kirken (renæssancen – individet mere i fokus)
- Utilfredshed i Nord- og Mitteleuropa blandt borgere og fyrster

Tidligere kritikere:

- John Wycliffe (1328-1384). Fordømt som kætter
- Johann Hus (1369-1415). Brændt som kætter.

- Krav om re-formation – genskabelse. Kirken afsporet og fejltolker den sande kristendom

Luther

- født 1483
- 1505: Indskrives på jurastudiet, men bliver munk
- 1512: Teologisk doktor og professor – forelæser om Paulus

Luthers kritik af afladshandelen

1517: Johan Tetzel sælger afladsbreve (sælger de "overskydende gode gerninger"). Bidrag til kirken sikrer afkortelse af sin eller andres tid i Skærsilden.

- Luther prædiker imod, 95 tesar: Polemik

1518: Frederik af Sachsen beskytter Luther – fortsat polemik

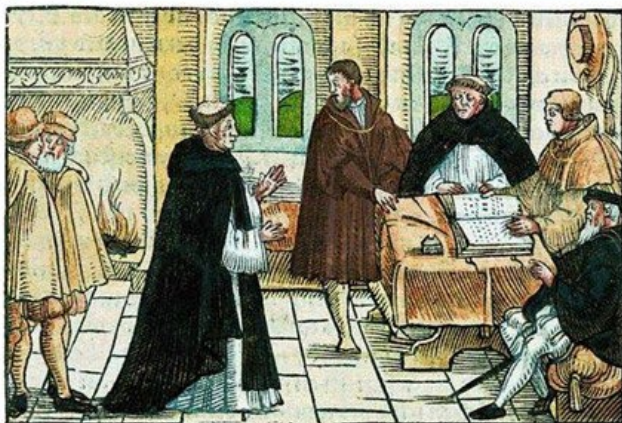
Luther – blandt venner og fjender

Luther, Frederik af Sachsen (i midten) og andre reformatorer i Wittenberg som f.eks. Melancthon og Spalatin

Kirkens modsvar

- Luther anklages og skal forklare sig overfor kirkelige autoriteter

1521 Luther ekskommunikeres – brænder Paven bandbulle.

- Indkaldes (med lovning om frit lejde) til rigsmøde i Worms 1521
- Luther står fast – nægter at tilbagekalde ("Her står jeg, jeg kan ikke andet")

Reformationen

- Luther får stadig støtte fra bl.a. kurfyrsten Frederik af Sachsen.
- Luther "kidnappes" og får skjult ophold på slottet Wartburg

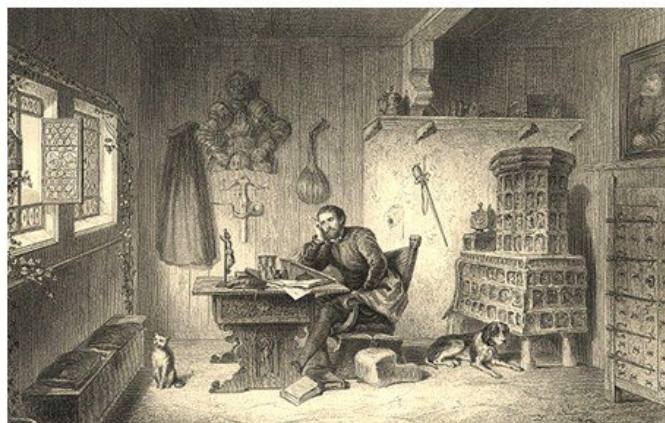
Kritikken udvides

- Kirkens misbrug konfronteres – samt mere grundlæggende kritik af dens lære og dens krav på at være eneste formidler af frelsen
- Kirken har "mast sig ind" mellem Gud og mennesker
- Mennesket har ikke brug for en organisation/præst til at udlægge Skriften eller få tildelt nåden / forbøn. I stedet mennesket overfor Gud

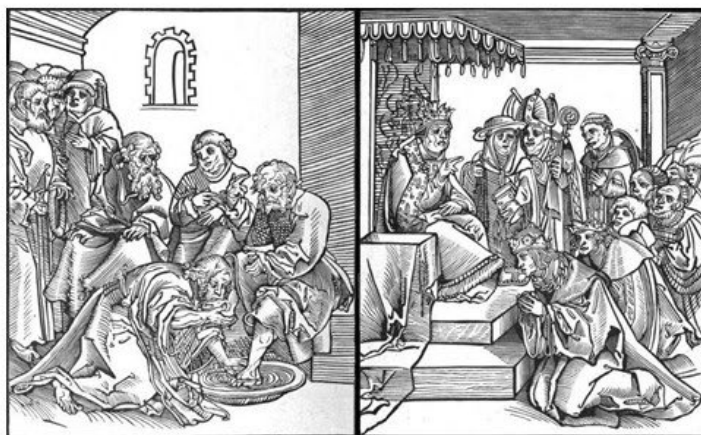
- Luthers skrifter: Bibeloversættelse og utallige teologiske skrifter og pamfletter

Bogtrykkerkunsten – opfundet af Johan Gutenberg (1400-1468)

- Anvendt af begge parter

- Luthers toregimentelære: Skel mellem det verdslige og det åndelige regimente (styre). Dvs. adskillelse af kirkens område fra det politiske område.

Reformationen forgrener sig

Handlung / Artikel vnnnd Instruction / so fürgenß
men worden sein vnnn allen Rotten vnnnd
hauffen der Bauern / so sich besamen
verpflicht haben: M: D: xxv:

- 1524: Bondeoprøret (Thomas Münzer) – Luther fordømmer bøndernes vold og politisk-religiøse lære
- 1529: Tyske fyrster protesterer mod forbud mod evangelisk-luthersk trosudøvelse
- 1530: Den augsburgske trosbekendelse
- 1546: Luther dør

Martin Luther (1483-1546)

Jean Calvin (1509-1564)

Ulrich Zwingli (1484-1531)

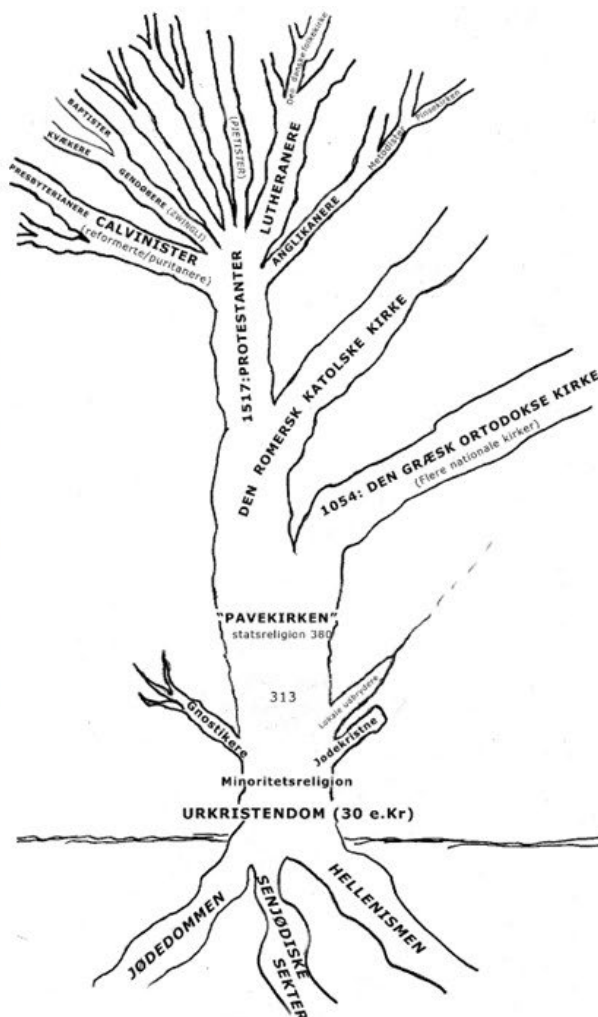

Henrik d. 8 (konge 1509-1547)

Europas religiøse splittelse

Karl d. 5.'s imperium

Luthers kaldstanke

Kaldstanken

- *Beruf, calling*

Forestilling om en opgave stillet/pålagt af Gud mht. ens daglige arbejdsfelt/ det daglige hverdagsarbejde. Opfyldelsen af ens arbejdsmæssige forpligtelser / verdslige pligter er en moralsk aktivitet. *Hvorfor?*

Disse aktiviteter afspejler næstekærlighed – pligter overfor familie, naboer, medborgere, medarbejdere, kunder.

- Man bør være en god ægtemand/hustru, far/mor, medborger, skomager osv.

- Ophæver dermed munke- og nonnelivets værdi! Ligeftrem egoistisk kærlighedsløshed.

- Den kristne skal leve et ganske almindeligt jordisk liv her og nu med sit kald og under Guds befaling om næstekærlighed. Arbejde!

- DOG: Stadig troen, der frelser – ikke gerningerne.

Prædestinationslæren

Luther mindre optaget af Dommedag, eskatologi. Evangeliet taler om forsoning – hvad er der at dømme? Gud må have forudbestemt menneskets frelse.

Jean Calvin (de reformerte / puritanerne) mere optaget af dom og fortabelse.

Gud har i sin almagt og alvidenighed forudbestemt nogle til fortabelse – og andre til frelse (dobbeltp prædestination)

- Alene Guds afgørelse

- MEN – kan man aflæse i ens jordiske liv, om man hører til den ene eller anden gruppe?

- Psykologisk reaktion – overbevise sig selv om, at man lever under Guds nåde. Det kan aflæses i ens succes i det jordiske liv.

- Afføder energisk arbejdsindsats, sparsommelighed, akkumulering af kapital, geninvestering, virksomheds udvikling, osv.

Sociologen Max Weber

- Luthers kaldstanke samt puritanernes prædestinationstanke fik stor betydning for udvikling af den rationelle kapitalisme og dermed det moderne samfund.

Eventyr-kapitalisme: salg af eksotiske luksusvarer med enorm fortjeneste. Risikofyldt

Rationel kapitalisme: Salg af masseproducerede hverdagsvarer med lille fortjeneste. Langtidstænkning/planlægning

Modreformation og religionskonflikter

Syd- og Mellemeuropa

- Forbliver katolsk (undtagen Schweiz)
- Modreformation: 1) "oprydning" i kirkens forhold
- 2) bekæmpelse af protestanter
- Oprettelse af jesuitter-ordenen, 1540 (Ignatius de Loyola) – genvinder S-Tyskland, Polen, Østrig og Frankrig

England

- Henrik d. 8. (konge 1509-47) i konflikt med pavekirken bl.a. pga. spørgsmål om skilsmisse (Catharina af Aragonien – Anne Boleyn)
- 1534: Henrik bryder med Rom og danner sin egen statskirke ("national katolicisme") – senere kaldt den anglikanske kirke. Forfølgelse af lutheranere, katolikker, calvinister (puritanere). Dog mange protestanter med indflydelse
- 1553-58: Mary d. 1. (Bloody Mary) katolsk reaktion
- 1558-1603: Elizabeth d. 1. – ny kirkeordning, anglikanske kirke i mere lutheransk/calvinsk retning. Støtter oprøret i Holland. Langvarig konflikt med Spanien. Sejren over "den uovervindelige" spanske armada 1588. Engelsk storhedstid.

Frankrig

- Katolsk, men mange tilhængere af Calvin (huguenotter)
- 1572 "Batholomæusnatten" – massakre på huguenotter. Borgerkrig til 1589. Mange huguenotter flygter.
- 1589 Henrik d. 4., oprindelig calvinist, men 1593: "Paris er vel en messe værd."
- 1598: Nantes-ediktet – katolicismen statsreligion, men frihed til huguenotterne.

Det tysk-romerske rige

- Konflikt mellem den pavetro kejser, Karl d. 5. (støttes i S- og M-Tyskland) og protestantiske fyrster (N-Tyskland, N-Nederlande, Bøhmen):
- 1529: Nordtyske fyrster protesterer mod forbud mod evangelisk-luthersk trosudøvelse
- 1530: Protestanterne fremlægger i fællesskab Den augsburgske Trosbekendelse – men stadig konflikt. Protestanterne indgår det Det schmalkaldiske forbund
- 1532: Religionsfreden i Nürnberg. Kejser Karl d. 5. er presset pga. tyrkisk offensiv – giver friheder til protestanterne.
- 1555: Religionsfred/toleranceedikt i Augsburg: Fyrsterne bestemmer undersåtternes tro, men de har lov til at flytte (= svækkelse af kejseren, deling af riget)
- Resultat: Luthersk N-Tyskland – katolsk S-Tyskland. Nordlige Nederlande (Holland) oprør og uafhængigt 1579 – stærkt protestantisk (calvinistisk). Sydlige Nederlande (Belgien) forbliver katolsk (tvang).

Nordeuropa - Nordamerika 15-1600-tallet

Lutherske kirker: N. Tyskland, Skandinavien

- "Luthersk ortodoksi": Ikke et frit åndeligt regiment som Luther havde forestillet sig. Fyrstene (enevælden) styrer kirkerne – bruger dem til egne formål.

Andre retninger:

Den anglikanske statskirke: England (Church of England)

Calvin – den calvinske / reformerte kirke/puritanere: Schweiz, Frankrig (huguenotter), Holland, Storbritannien. Luthers lære om frelse gennem troen OK – men vægt på den rette tro og mere fokus på den deraf følgende rette livsførelse.

En troende kristen fører et "rent" liv (*purus*: ren – puritanere) – er arbejdsom, flittig og sparsommelig.

Rigdom opfattes som Guds velsignelse. Hvorfor? Pga. prædestinationslæren – Den almægtige Gud er den, der frelser – han har forudbestemt alt. Men det viser sig konkret, hvem, der er forudbestemt til frelsen. Succes i dette liv (= Guds velsignelse, nåde). Derfor forsøg på at "sikre sig" gennem arbejdsomhed, der fører til succes.

Sociologen Max Weber: Den calvinske/protestantiske arbejdsmoral baggrund for udviklingen af kapitalismen i 16-1700-tallet

Puritanerne ledende i oprøret mod den engelske konges magtmisbrug. Støtter parlamentets kamp mod Charles d.1. (henrettes 1649). Oliver Cromwells puritanske regime.

Genindførelsen af kongedømmet – forfølgelse af puritanere. Puritansk udvandring til Amerika

Trediveårskrigen, 1618-48

Defenestrationen i Prag 1618

- 1618: Bøhmen vælger en protestantisk konge og affejer kejserens udsendinge
- Kejseren griber ind for at undertrykke protestanterne. Brud på Den augsburgske religionsfred (1555). Krig i Centraleuropa (især Tyskland og Polen)
- Den danske konge, Christian d. 4. griber ind til støtte for protestanterne (1625-1629), men lider nederlag 1626
- Nordtyske fyrster underkuet af kejseren – kirken tilbagegives ejendom
- Nordtyskerne får hjælp af Sverige (succes indtil 1634) – herefter Frankrig. Frankrig katolsk, men griber ind på protestantisk side, da man føler sig truet af kejseren (Habsburg-dynastiet).
- Enorme civile tab – 1/3 af Tysklands befolkning dør (Magdeburg)

- 1648: *Den Westfalske Fred*: 1) Kejseren frafalder sine krav overfor de nordtyske fyrster. Suveræne fyrstestater anerkendt – Nordtyskland protestantisk, kejserdømmet i opløsning (nationalstater). 2) Krigslove til beskyttelse af civilbefolkningen 3) Europæisk magtbalance

- ← Gustav 2. Adolfs felttog 1630-32
- ← Christian 4.s felttog 1625-26
- ← Den spanske armés felttog
- ← Tysk-romerske kejserrige
- ← Områder berørt af Restitutionsediktet 1629
- ⊗ Slag

Religiøst tilhørsforhold 1640

- Lutheransk
- Calvinistisk
- Katolsk
- Tilbageoverført af katolikkerne

Charles d. 1. Konge af England, Skotland og Irland 1625 -1649

England i 1600-tallet – udvikling af et konstitutionelt monarki

Baggrund

- Større balance mellem konge, adel og borgere
- Magna Carta (1215) – kongens magt begrænset
- Højadelen på tilbagetog – godser og landbrug hos lavadel og storbønder
- Stort borgerskab (middelklasse). De store byer – produktion, håndværk. I Europa den laveste procentmæssige beskæftigelse i landbruget.
- Selvbevidst borgerstand. Puritanere (calvinister) – arbejde, flid, sparsommelighed, handel. Religion som "oprørsmiddel": Imod de "halv-katolske" kongers ødselhed og magtmisbrug
- Ønsker mere magt til parlamentet samt en friere kirkeordning.

Parlamentet – to kamre:

- 1) *Overhuset* (House of Lords): Højadel, gejstlige. Højesteret.
- 2) *Underhuset* (House of Commons): Lavadelige, storbønder, borgere. Udskriver skatter

Borgerkrig mellem kongen og parlamentet 1642-1649

- **Charles d. 1.**, konge 1625-1649. Ødsel. Katolske sympatier.
- 1628: Petition of Right
- 1642: Vil arrestere kritiske parlamentsmedlemmer – konflikt
- Borgerkrig 1642-1649 mellem parlamentets hær ("rundhovederne") ledet af **Oliver Cromwell** og kongens hær (kavalernerne, royalisterne). Kongen taber krigen
- Kongen henrettes 1649 – England en republik (Commonwealth) – reelt et puritansk militærdiktatur / regime under Oliver Cromwell 1653-58.

Oliver Cromwell

Efter Cromwell

- Efter Cromwells død genindføres kongedømmet, Charles d. 2. (1660-1685)

The Glorious Revolution 1688

- Den katolske konge, James d. 2. (1685-1688) vækker harme for pga. katolsk og antiparlamentarisk politik. Afsættes af parlamentet
- I stedet vælges den hollandske/protestantiske William (Willem / Vilhelm) af Oranien (Orange) som konge (1689-1702)
- Konge på betingelse af **Bill of Rights**. Desuden styrer parlamentet skatteudskrivning og militæret.
- 1690: Protestanterne og William af Oranien besejrer James' katolske tilhængere (jakobitterne) i slaget ved Boyne i Irland.

- Genindførelsen af kongedømmet – og genetablering af den anglikanske statskirkes magt medfører forfølgelse af puritanere. Øget puritansk udvandring til Amerika

The Early Puritans of New England Going to Church, maleri af G. H. Boughton (1867)

Willem van Oranje (Oranien / Orange)
Fra 1689 til 1702 William d. 3. af England, Skotland og Irland

The Battle of the Boyne, maleri af B. West (1781)